

"זו היא דעת רבותינו, אמנם אמונת הנוצרים היא מחייבת אותם להכריז על כל אבידה ואבידה".
 כלומר: הנוצרים 'מחמירים' בהלכות השבת אבידה. כך הוגהו גם פסקי הרא"ש בסימן ג', שם
 הוסיף הצנזור "והנוצרים מכריזין ומחזירין".

עוד מעלה הוסיפו המדפיסים במהדורה זו, שבמקומות בהם לא העיזו להחזיר את השמטות
 הצנזורה הם השאירו מקום חלק המעורר את הלומד לשים לב שהיה כאן משהו שהושמט, והוא
 יברר וישלים בכתב ידו את החסר במהדורה שלו. הרעיון הזה נתקבל על ידי כל המהדורות שבאו
 אחרי דפוס זה עד דפוס וילנא בשנת תקצ"ה - אז אסרה הממשלה לעשות את ההתחכמות הזאת.
 דפוס פרנקפורט היה גם הראשון שהתחיל להביא הסכמות מרבנים שאסרו למדפיסים אחרים
 להדפיס את כל הש"ס או מסכתות יחידות במשך עשרים שנה מאז הדפסתם.³ הם הצליחו להשיג
 הסכמות מרבנים גדולים ומפורסמים כמו רבי נפתלי הכהן מפוזן, רבי יוסף שמואל מקראקא
 [שעוד ידובר בו להלן] שהיה אב"ד פרנקפורט ד'מיין, רבי דוד אופנהיים אב"ד ניקלשבורג, ורבי
 משה יהודה הכהן ורבי יעקב ששפורטש רבני אמשטרדם, רבי יעקב ששפורטש הוא זה הידוע
 במאבק שניהל נגד ש"ץ משיח השקר. מאז הפך הדבר לנורמה, וכל מהדורת תלמוד השתדלה
 להשיג הסכמות מרבנים רבים ככל הניתן.

עם זאת, מציין ר"נ רבינוביץ (מאמר הדפסת התלמוד עמ' ק הערה 4) כי מדפיסים רבים לא
 חששו להסכמות אלו. רבי יושע העשיל לבוב אב"ד שוואבאך כותב בהקדמתו למסכת שנדפסה
 במיץ, שכוונת הרבנים הנ"ל לא היתה אלא למהדורות בתבנית פוליו עם דפים גדולים, ולא
 למהדורות קטנות בתבנית אוקטאבו. וזולת זה היו גם מדפיסים שהדפיסו מסכתות בתבנית
 פוליו.

דפוסי אמשטרדם ופרנקפורט ד'מיין

המהדורה הבאה שעשתה כבדת דרך משמעותית אף יותר [המשמעותית ביותר עד מהדורת
 וילנא המפורסמת] היא מהדורת אמשטרדם (תע"ד - תע"ז) שהדפיס הדיין רבי יהודה אריה
 ליב בן הגאון רבי יוסף שמואל מקראקא אב"ד פרנקפורט ד'מיין. הדפוס היה של ר' שמואל ב"ר
 שלמה מרקיס, ור' רפאל ב"ר יהושע די פאלאשיוש. באמשטרדם הודפסו סדר זרעים ומועד
 ואף מסכת יבמות וכתובות, אך לא כל הש"ס.

מהדורה זו התייחדה מקודמותיה לא רק בכך שהוסיפה בהגהת הגפ"ת על פי הגהותיהם
 של מהרש"ל מהרש"א ומהר"ם לובלין וחכמת מנוח - גם אלו שלא הוכנסו בדפוסים הקודמים.
 אלא גם ובעיקר בעבודתו העצומה של רבי יוסף שמואל אב"ד פרנקפורט, אביו של רבי ליב,
 שהוסיף הגהות משלו והגדיל את מדורי מסורת התלמוד ועין משפט פי שלושה מאשר לפניו⁴

3 זו למעשה היתה מטרת ההסכמות, לאסור על הדפסת הספר למשך תקופה. במשך הזמן הפכו ההסכמות
 למעלה בפני עצמה, המעידה על חשיבות הספר.

4 כמו כן: כל הציונים לשו"ע הם ממנו. רבי יהושע בועז מחבר העין משפט' הדפיס את חיבורו לפני שהש"ע
 הודפס בכלל, ולכן הוא כלל רק הפניות לציוני הרמב"ם והטור.

[גם הציטוטים שמובאים לעתים מה'ערוך' במדור מסורת הש"ס, הם מרבי יוסף שמואל הנ"ל]. הוא גם חידש מדורים אלו במסכתות שרבי יהושע בועז לא הספיק להתקנם כלל: חגיגה, יומא, הוריות, החצי השני של מסכת פסחים, סדרי המשנה של זרעים וטהרות, ומסכת עדיות. היתה זו מהדורה של תלמידי חכמים מובהקים - והדבר ניכר בה על כל צעד ושעל.

במבוא לש"ס מהדורת עוז והדר נכתב כי ר' יוסף שמואל נטה להשוות את ה"דבור המתחיל" של רש"י או של תוס' עם לשון הגמרא. למשל במסכת ברכות ב ע"א, בכל הדפוסים הישנים איתא ברש"י "כל הנאכלים ליום אחד כגון..." ובש"ס פפד"מ הושווה הד"ה של רש"י עם לשון המשנה: "וכל הנאכלים ליום אחד. כגון...". ובאמת הדק"ס מביא שגירסת כ"י מינכן במשנה היא 'כל'. כיוצא בזה אלפי פעמים בכל הש"ס.

וכך כותב החיד"א בשם הגדולים' (חלק גדולים מערכת י' אות קפא) על רבי יוסף שמואל הנ"ל: "מהר"ר יוסף שמואל מקראקא - אב"ד בק"ק פרנקפורט. הוא הגאון אשר הפליא לעשות בהגהותיו לתלמוד ורש"י ותוספות והרא"ש והרבה לזכות הרבים להציב ציונים ומורה מקום בש"ס והרמב"ם בכל התלמוד עשר ידות ממה שהיה קודם, בדפוס אמשטרדם שנת או"ת לְטוֹבָה (גימטריא של שנת תנ"ז). ושמעתי ששנה משנתו כל הש"ס מ"ב פעמים, וחקר וחקק וזיקק הש"ס, וקיים וְדַבְרָתְךָ בְּ"ם וְיִקְדָּשׁ בְּ"ם (רומז לאותם מ"ב פעמים). וצוה לבנו, חתן הרב כוס הישועות (מהרש"ך, רבי שמואל הכהן שוטן), להדפיס התלמוד ע"פ הגהותיו. והדפיס קצתו באמשטרדם וכלו בפרנקפורט. ושמעתי נפלאות על הרב הנזכר שלמד כ"ה שנה תורה מעומד ולמד תורה לשמה. והיו דבריו נשמעים בשמים כאחד מהראשונים.

במהדורה זו הונהג הרעיון הפשוט והמובן כיום לכל מהדירי ספרים - אך לא כך בימים עברו - כי כל הגהה ותיקון לא תמחוק את הישן, אלא תסגיר אותו בשני חצאי עיגול, ותוסיף את החדש בשני חצאי לבינה. שיטה זו אמנם מכבידה יותר על המעיין, אך מונעת שיבושים במקרה וההגהה אינה נכונה, או שתובן בצורה מוטעית על ידי דורות מאוחרים יותר, כפי שקרה פעמים רבות עם הגהות מהרש"ל כמו שציינו במאמרים קודמים. מהדורה זו היתה גם הראשונה שהנהיגה את הנקודה המבדילה בין הציטוט שרש"י מצטט מן הגמרא, לבין דברי רש"י עצמם⁵. וכך גם בתוספות, אלא שבתוספות הם הנהיגו אותה נקודה גם כדי לפסק בין משפט למשפט [כדרך הנקודות והפסיקים בימינו, אלא שנקודה זו שלהם היתה באמצע גובה השורה, ולא בתחתית השורה כנהוג בימינו].

כל זה לא היה סוף פסוק: הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות שלו שנמצאת בתחילת סדר זרעים - הוכנסה לראשונה במהדורה זו. כמו כן הוכנסו לראשונה הספרים 'מבוא התלמוד' לרבי שמואל הנגיד כשסביבו חיבור שנערך ע"י רבי ליב בשם 'קיצור כללי המשנה והגמרא', ולאחר

מכן 'קיצור כללי י"ג מידות דרבי ישמעאל', ו'קיצור שלשים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי' - גם הם חוברו ע"י רבי ליב הדיין.

פירוש הרא"ש למשניות שבסדר זרעים הוכנס כאן לראשונה. אך לא כל הפירוש, אלא רק אותם מקומות שבהם הוא שונה מפירוש הר"ש - כשהוא משולב בתוך פירוש הר"ש באות קטנה יותר, כך שזה בעצם קיצור של פירוש הרא"ש [וכך הוא נשאר בדפוסים עד ימינו אלא שלאחר מכן הפרידו אותו מפירוש הר"ש והדפיסוהו בצד הגליון. לאחרונה ממש היתה עדנה לפירוש זה במהדורת וגשל החדשה, שהדפיסו את כל הפירוש על פי כתב יד]. ה'תוספות ישנים' של מסכת יומא, גם הם הוכנסו לעמוד הגמרא לראשונה במהדורה זו.

בסוף פרק רביעי של פסחים יש 'סדר והלכות קרבן פסח ראשון בקצרה', ובסוף פרק תשיעי של פסחים יש 'פסקי הלכות פסח שני בקצרה', ולאחר הרא"ש שם יש 'הלכות פסחים בקצרה מרבינו אשר ז"ל' כל אלו - ועוד - הן תוספות של מהדורת אמשטרדם שהשתקעו במהדורות הבאות אחריה.

נר מצוה

בנוסף לכך איחדו מדפיסי אמשטרדם את המדורים 'עין משפט' ו'נר מצוה' שהיו מדורים נפרדים. על הסיבה לכך כבר עמדנו בעבר (פרק ג') נחזור על הדברים בתמצית, עם הוספת חדשות שנתוודעתי אליהם לאחר הדפסת אותו מאמר בהמודיע:

מדור עין משפט כידוע הוא מדור הפניות וציונים להלכות שהוציאו הפוסקים רמב"ם טור וש"ע מסוגיית הגמרא. מדור זה הינו שימושי ורב התועלת ביותר, ואין לומד שאינו משתמש בו באופן שוטף. מדור ה'נר מצוה' הוא הפניות לספר 'חיקור דינים' שהיה בתכניתו של רבי יהושע בועז להדפיס, חיבור זה נערך לפי סדר הרמב"ם ומטרתו היתה הפוכה: הלומד בספר הרמב"ם ורוצה לדעת מאיזה מקום בגמרא שאב הרמב"ם הלכה פלונית - יפנה אל מספר הציון הנמצא במסכת הנידונה. למשל: אם בתחילת מסכת עירובין ישנו ציון של 'עין משפט' על ההלכה 'מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה - ימעט' וציון זה מפנה אל הרמב"ם בפרק י"ז מהלכות שבת ומסומן במקביל במדור ה'נר מצוה' באות א', הרי שהמעייין בספר 'חיקור דינים' על הרמב"ם שם - יפנה אל 'עירובין פרק א' סימן א' - ואז יחפש היכן סימן א' בפרק ראשון בעירובין, ויגלה היכן מקור ההלכה בגמרא וכן את ציוני 'העין משפט' המפנים גם אל הטור והסמ"ג. מדור זה היה בעצם מקפפור רץ של ציוני העין משפט' לאורך העמוד, מספור אחד לאורך כל המסכת. כך למשל: אם במסכת אחת היו 987 ציוני 'עין משפט' הרי שהם צוינו באותיות א, ב, ג, וכו' עד אות תתקפ"ז.

מחשבתו של רבי יהושע בועז לא עלתה בידו, והוא לא הדפיס אלא ספר דומה על הרי"ף שהוציא בסביוניטה בשנת שי"ד. ספר זה הודפס במהדורת ראם בסוף הכרך האחרון (לפני ה'אחרית דבר') והוא מוטל שם נשכח מלב, כשאפילו שם מחברו לא מוזכר עליו [ישנן מהדורות

שהעבירו אותו ממקומו, כמו מהדורת טלמן שהדפיסה חיבור זה לפני התוספתא של סדר טהרות]. יתכן שבינתיים התפרסמו נושאי הכלים של הרמב"ם כמו מגיד משנה וכסף משנה, ומכיון שהם עצמם מציינים את מקורותיו של הרמב"ם - נעשה חיבורו של ר' יהושע בועז מיותר, והוא העדיף להוציא חיבור המציין את המקבילות בין הרמב"ם לרי"ף, דבר שלא עשה מישהו אחר.

מדורי ה'עין משפט' ו'נר מצוה' היו שני מדורים נפרדים והם הודפסו על ידי רבי יהושע בועז בדפוס יוטיניאן כשה'עין משפט' נמצא בצד החיצוני של העמוד, וציוני ה'נר מצוה' ממוקמים **במקביל** לציוני ה'עין משפט' - ברווח הצר שבין טור הגמרא לטור התוספות.

למעשה מדור ה'נר מצוה' היה חסר תועלת, כיון שהוא הפנה לספר שלא הודפס מעולם. אך המדפיסים לא הוציאו אותו, והוא נשאר עד ימינו.

בדפוס יוטיניאן נערך מדור ה'עין משפט' במקביל לשורות הגמרא, כמו מדור 'מסורת הש"ס' שבדפוס וילנא. הרי שהיה אפשר במקביל לצייין את מספרי הציונים ברווח הצר שבין התוספות לגמרא. אולם בדפוס אמשטרדם דגן כבר סומנו ציוני ה'עין משפט' בצפיפות זה לצד זה - ולא במקביל לשורות הגמרא. זאת משום שנפח הציונים גדל מאוד, ולא תמיד היה אפשר לסדר אותם במקביל לשורות הגמרא⁶. בנוסף לכך: מכיון שנפח הציונים גדל החליטו מדפיסי אמשטרדם [שכנראה לא היו מודעים לסיבת ציוני ה'נר מצוה' וחשבו שהם סתם מיספור רציף] להתחיל את המספור מחדש בכל תחילת פרק, כדי שלא יגיעו למספרים גדולים דוגמת תתקכ"ט וכדומה. כך התבטל לגמרי הקשר לספר 'חיקור דינים', גם אם ר' יהושע בועז היה מצליח להוציא אותו.

מכיון שציוני ה'עין משפט' הוזזו ממקומם, ולא היו מקבילים לשורת הגמרא שעליה נסבו, התעורר מיד הצורך לצייין אות קטנה ליד המילה שעליה נסוב הציון, כדי שהלומד ידע לקשר בין הציון לבין קטע הגמרא הרלוונטי. ולאידך גיסא - סימון אותיות ה'נר מצוה' במקביל לשורות הגמרא הפך לחסר משמעות - כיון שציוני ה'עין משפט' הוזזו ממקומותיהם ולא היו מקבילים בגובה העמוד לציוני ה'נר מצוה'. או אז אוחדו ה'עין משפט' וה'נר מצוה' למדור אחד, כשכל ציון של 'עין משפט' מכיל בתחילתו את אות ה'נר מצוה', **וזולת זה** מוספרו הציונים מחדש מתחילת כל עמוד כדי שיוכלו לסמן בתוך עמוד הגמרא ציונים לפי אותיות בודדות שלא יתפסו מקום רב ויפריעו לרצף המילים. כך גם נעשה בדפוס פרנקפורט ד'מיין (ת"פ - תפ"ב) שהיא המשך מהדורת אמשטרדם כמו שיתבאר להלן.

הרעיון של הזזת ציוני ה'עין משפט' לצד אחד של העמוד וסימונם באותיות, היה רעיון נוח וכבר במהדורת ברלין ופרנקפורט דאודר שיצאה כמעט באותו זמן (תע"ה - תפ"ד) אומץ המבנה הזה. ואף שהיו דפוסים מאוחרים יותר שעדיין הדפיסו את ה'עין משפט' לאורך כל העמוד

6 כמו שעשה דפוס ראם במסכת בבא בתרא עם מדור 'מסורת הש"ס', ומהדורת עוז והדר [ולאחרונה, אף מהדורת וגשל החדשה] הרחיבה זאת לכל מסכתות הש"ס.

במקביל לשורות הגמרא, וממילא השאירו את ה'נר מצוה' על כנו - הרי שבסופו של דבר נתקבל החידוש הזה בכל הדפוסים כמו שהוא היום. מדורי ה'עין משפט' וה'נר מצוה' אוחדו לתמיד כשכל ציון של 'עין משפט' ממוספר בשני מספרים: המספור המתחיל בכל עמוד מחדש כדי שהלומד יוכל לקשר בין הציון לבין מקומו בעמוד הגמרא, וזולת זה - המספור של רבי יהושע בועז שהפך בעצם לשריד ארכיאולוגי חסר כל מובן. זהו ההסבר לשאלה המתמיהה, מדוע לקרוא למדור אחד בשם 'עין משפט - נר מצוה'.

נר מצוה על הרי"ף

את הצורה המקורית של סימוני רבי יהושע בועז אפשר לראות עד היום ברי"ף שבדפוסים הגמרא, שם נשארו סימוני ה'נר מצוה' בצורתם המקורית ברווח הצר שבין טור הרי"ף לטור הר"ן או הנימוקי יוסף, ואף מספור הסימונים אינו מתחדש בכל פרק מחדש, ואפילו לא בכל מסכת, אלא נשאר רציף לאורך כל הסדר. דהיינו: מספור רציף לסדר מועד, המתחיל במסכת ברכות [כיון שאין שם רי"ף אלא על מסכת אחת, ולכן צורפה לסדר מועד] ומסתיים במסכת מועד קטן (על חגיגה אין רי"ף). אחר כך מתחיל מספור חדש החל ממסכת יבמות עד סוף סדר נשים - כשמסכת חולין מצורפת לסדר זה מכיון שהיא המסכתא היחידה מסדר קדשים שיש עליה רי"ף, ולאחר מכן החל ממסכת בבא קמא עד מסכת עבודה זרה. אותו הדבר עם סימני ה'מרדכי' שלא נוצרו כלל בתור סימנים למרדכי, אלא ציונים המכוונים כנגד ספר 'חיקור דינים' שהדפיס רבי יהושע בועז יחד עם הספר שהוציא על הרי"ף [גם הוא נמצא בכרך האחרון של דפוס ראם, צמוד ל'חיקור דינים' על הרי"ף], וגם סימונים אלו ערוכים לפי סדרים שלמים ולא לפי מסכתות נפרדות. בדיעבד משמשים ציונים אלו את הלומדים היום כסימון לפיסקא מסויימת במרדכי שהם רוצים להפנות אליה, למרות שזו לא היתה המטרה המקורית, והמעייין יווכח שהציונים נמצאים לרוב במקומות שאינם הגיוניים אם מטרתם היתה מספור של הספר עצמו.

מעניין לציין כמה דברים ששמתי לב אליהם אגב עיון בנושא זה: הציון האחרון של ה'עין מצוה' ברי"ף שבמסכת ברכות הוא רכ"ג, ואילו זה הפותח את מסכת שבת הוא רע"ד. לאן נעלמו חמישים ואחד ציונים? ובכן הם נמצאים ב'הלכות קטנות' שמודפסות כיום לאחר מסכת מנחות: סימני הרי"ף שמסכת ברכות מסתיימים כאמור בסימן רכ"ג, והסימן הפותח את ההלכות קטנות הוא סימן רכ"ד. נשארה רק בעיה קטנה: הסימן המסיים את ההלכות הקטנות הוא סימן ער"ה (נמצא בתחתית דף י"ד מדפי הרי"ף) ואילו הסימן הפותח את הלכות שבת הוא סימן רע"ד, נמצא ששני סימנים חוזרים על עצמם פעמיים! הפתרון לתעלומה זו יתכן להיות ששני הסימנים האחרונים ב'נר מצוה' של הלכות קטנות היו הוספה מאוחרת יותר שנוספה ע"י רבי יהושע בועז עצמו [או מדפיס מאוחר יותר שסימן שתי הלכות שנשמטו], לאחר סידור הלכות שבת, והן מוספרו בהתאם למיספור ההלכות קטנות, בלא לשים לב שהלכות שבת כבר מתחילות בסימן רע"ד.

ובכן: ברי"ף של רבי יהושע בועז היו ה'הלכות קטנות' מסודרות לאחר מסכת ברכות. ולא כפי שבימינו שהם מסודרות לאחר מסכת מנחות [לא נתברר לי עדיין ממתי מוקמו ה'הלכות קטנות' בסוף מסכת מנחות].

לעומת זאת ב'מרדכי' המספור רציף: מסכת ברכות מסתיימת בסימן רי"ז, ומסכת שבת מתחילה בסימן רי"ח. אבל ה'הלכות קטנות' יש גם במרדכי, והמספור מתחיל בסימן תתקל"ט, לאן זה שייך? התשובה היא שמסכת מועד קטן שבמרדכי מסתיימת בסימן תתקל"ח. ה'הלכות קטנות' שבמרדכי הודפסו בסוף סדר מועד [וכך באמת הגיוני, שהרי הן הלכות הקשורות ברובן לסדר מועד]. מסכת מועד קטן היא האחרונה שיש עליה הלכות מכיון שעל חגיגה אין הלכות ברי"ף ובמרדכי.

סיכומם של דברים: הלכות קטנות שברי"ף הודפסו לאחר מסכת ברכות, ואילו הלכות קטנות שבמרדכי הודפסו לאחר סדר מועד. המרדכי והרי"ף הם ספרים שהודפסו בנפרד זה מזה, כך שאין לתמוה מדוע בחרו המדפיסים למקם את ה'הלכות קטנות' במקומות שונים בשני הספרים?

סדר המסכתות

כמו כן, סידור הסימונים מראה שסדר המסכתות בסדר מועד של רבי יהושע בועז לא היה כפי שהוא מסודר בש"ס כיום. כיצד? הציון האחרון של הנר מצוה ברי"ף של מסכת פסחים הוא תת"א, אבל הציון הראשון של מסכת ראש השנה הוא תתק"ל. היכן הסימונים החסרים? ובכן המסכת הבאה בתור היא מסכת תענית, שם נמצא סימן תת"ב בהתחלה, והיא מסתיימת בסימן תתמ"ג. אחריה מסכת ביצה הפותחת בסימן תתמ"ד ומסיימת בסימן תתקכ"ט, רק אז מגיעות מסכתות ראש השנה יומא וסוכה המסודרות זו אחר זו כמו אצלנו, כשמסכת ר"ה פותחת בסימן תתק"ל ומסכת סוכה מסיימת בסימן אלף ס"ב. ולאחר מכן מסכתות מגילה ומועד קטן.

גם סדר סימוני המרדכי מקביל לאותו סדר מסכתות [רק שמסכת סוכה מסתיימת בסימן תשע"ב, ומסכת מגילה פותחת בסימן תשע"ד, כנראה טעות שנפלה במקור]. סדר סימוני המסכתות של ר"י בועז לאחר מסכת פסחים היה איפוא כך: תענית, ביצה, ר"ה, יומא, סוכה, מגילה, מו"ק, חגיגה.

כידוע, גם במשניות אין הסדר כפי שהוא מסודר בש"ס, אך באופן שונה משל ר"י בועז: יומא, סוכה, ביצה, ר"ה⁷, תענית מגילה מו"ק חגיגה. סדר זה שבמשניות אף משפיע על לימוד ה'דף היומי' שאינו מסודר לפי הסדר של הש"ס במסכתות אלו⁸. גם הסדר בירושלמי שונה כידוע: בדפוס ונציה הסדר הוא - יומא, שקלים, סוכה, ר"ה, ביצה, תענית, מגילה, חגיגה, מועד קטן.

7 תודתי נתונה להגר"ש אלתר שליט"א שהבהיר לי תעלומה זו של סימני ההלכות קטנות.

8 ובעין יעקב (מהדורת אמשטרדם תמ"ד) יומא סוכה ר"ה.

9 בצילום תלמוד בבלי מהדורת למברג שיצא לאור ע"י חורב (ניו יורק/ברלין) תרפ"ה, הסדר הוא: פסחים, שקלים, יומא, סוכה, ביצה, ראש השנה, תענית, וכו'.

בדפוס וילנא שמרו על הסדר הזה אך הקדימו את ר"ה לסוכה. ובירושלמי ז'טומיר (תר"ך) לא הקפידו כלל על הסדר הזה.

המשך המהדורה בפרנקפורט

כפי שכתבנו, באמשטרדם הודפס רק חלק מן הש"ס. הסיבה לכך היא תרעומתו של המדפיס הנוצרי מיכל גוטשאלק שהדפיס את מהדורת ברמן בפרנקפורט. ומעשה שהיה כך היה: הובא לעיל שר' ישכר ברמן עשה כנראה את כל מלאכתו לשם שמים. ואף כאן, למרות שהסכמות הרבנים שקיבל אסרו על הדפסת הש"ס עד עשרים שנה (כלומר עד שנת תע"ט) הרי שהוא ויתר לרבי ליב הדיין על זכותו זאת והרשה לו להדפיס את מהדורתו, כפי שצויין על כל שערי העותקים של מהדורת אמשטרדם. זאת באשר לר' ישכר ברמן, אבל המדפיס הנוצרי מיכל גוטשאלק לא ראה בעין יפה את הענין והוא תבע את רבי ליב בערכאות משום שברשיון שקיבל בשנת ת"ע מיוסף הראשון קיסר גרמניה, ומהקיסר קארל השישי ומפרידריך וילהלם מלך פרוסיה משנת תע"ה - כתבו כולם שאין רשות לאיש מלבדו להדפיס את התלמוד למשך עשר שנים, והעובר על כך ייקנס בסכום עצום. הדפסתו של רבי ליב נקטעה מיד והוא עמד בסכנת הפסד ממון גדולה, רק לאחר שתדלנות רבה של גבירי הדור שהיה להם מהלכים בחצרות המלכים הנ"ל - ויתרו לו על הקנס, והרשו לו להדפיס את המשך מהדורתו בפרנקפורט דמיין, אם כי לא באמשטרדם.

תוך כדי שר' ליב מתכוון להתחיל את ההדפסה בפרנקפורט, קפץ עליו רוגזו של המדפיס ר' שלמה פרופס שהתחיל אף הוא הדפסת התלמוד באמשטרדם בשנת תע"ד, בפורמט של פוליו קטן, ואף נתפשטה שמועה כי הדפוס של ר' ליב אינו מוגה כראוי, דבר שהיה שקר גמור שכן מהדורתו היתה הטובה ביותר שיצאה עד אז. ר' ליב תבע אותו לדין תורה והצליח לעצור את הדפסתו, ותשקוט הארץ.

בשנת ת"פ התחיל איפוא ר' ליב בהדפסת התלמוד בפרנקפורט אצל המדפיס יוהן קלָנְר, כשהוא חוזר ומדפיס מחדש את המסכתות שהדפיס כבר עם שינויים מעטים [רנ"ו רבינוביץ מעיר שיופי הדפוס לא הגיע לזה של מהדורת אמשטרדם]. ואף כאן נוספו תוספות שהשתקעו לאחר מכן במהדורות הבאות: כאן נדפסו לראשונה התוספות למסכת הוריות שנמצאו באמתחתו של רבי אליהו איטינגא בעמח"ס 'ברית הלוי' [ויחסו אליו ע"י המדפיסים, אך רנ"ו רבינוביץ כותב שמסגנון הלשון מוכח שהם מן הראשונים], וכן פירוש קצר על הירושלמי של מסכת הוריות המודפס אף הוא בתלמוד בבלי. תוספות חדשים לפרקים הראשונים של מסכת כריתות, שהועתקו מכתב יד ע"י ר' בנימין אב"ד פוזנן. פירוש הרא"ש לסדר טהרות, פרקי דרך ארץ, שמונה פרקים להרמב"ם, הגהות אשר"י למסכת קידושין, תוספות הרא"ש למסכת ערכין, תבנית צורת בית המקדש אחרי מסכת מידות, ועוד ועוד תוספות.

אכן, מהדורה זו שתחילתה באמשטרדם וסופה בפרנקפורט, היתה צעד גדול בקביעת צורת

מהדורות התלמוד, ורוב ככל הוספותיה נשתקעו לדורות במהדורות שבאו אחריה, והפכו לנכסי צאן ברזל בספרי התלמוד המודפסים.

בגלל השוחד שנאלץ לפזר כתוצאה מתביעתו של גוטשאלק - התדלדל ר' ליב מאוד ולא היה בכוחו להמשיך בהדפסת התלמוד, אז בא לעזרתו הגביר המפורסם רבי שמשון ווערטהיים אב"ד וינא ותרם לו סכום עצום, ור' ליב הזכירו לטובה על כל שערי העותקים שבמהדורתו. ובכך, הרעיון של הנצחת הנדיבים על כריכות הספרים הוא כנראה רעיון ישן.